

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduskond
Ühiskonnateaduste instituut
Infoühiskond ja sotsiaalne heaolu õppekava
Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika eriala

Reili Lopp
LEMMIKLOOMAD LAPSE ELUS
Bakalaureusetöö

Juhendaja: Dagmar Kutsar (PhD)

Tartu 2023

Autorideklaratsioon

Käesolevaga kinnitan, et olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjandusallikad ja teised olulised andmed on viidatud.

Reili Lopp

24.05.2023

ABSTRACT

Reili Lopp

PETS IN A CHILD'S LIFE

Bachelor's thesis

The purpose of my bachelor's thesis is to provide an overview of the meanings of owning a pet in children's lives.

A similar topic has previously been studied, for example, by Anneli Djakiv, who in 2018 studied family networks from a child's point of view, and Maiken Punt's 2016 bachelor's thesis, which studied the experiences of third and fourth grade students in relation to owning a pet. My bachelor's thesis combines both focuses, exploring the role of pets in children's lives.

I developed the following research questions:

- 1) Who are important characters for the child?
- 2) What does the child say about having or not having a pet?
- 3) What does a child's daily life with a pet look like?
- 4) What role does a pet play in a child's life?

I conducted nine qualitative in-person interviews with 12-13 years old children in one town in Estonia and used conventional thematic content analysis method to analyse the interviews.

The analysis revealed that children defined pets as important characters for them. They see their pet mainly as a family member, a friend, and a source of responsibility. Having a pet teaches children dutifulness and responsibility. They like that a pet is a reliable friend and children can talk to them. The children also liked petting, hugging, and cuddling the animal and enjoyed taking care of them. Most of the interviewed children owned either a cat or a dog, but one had a guinea pig, and another had a Silkie.

Keywords: Pet ownership, companion animals, role of pets, family members, animal care.

SISUKORD

SISSEJUHATUS	5
I PEATÜKK: KIRJANDUSE ÜLEVAADE	7
1.1 LEMMIKLOOM	7
1.2 LOOMADE MÕJU INIMESTE HEAOLULE	9
1.3 LASTELE MITTESOBILIKUD LEMMIKLOOMAD	10
1.4 LASTELE SOBILIKUD LEMMIKLOOMAD	11
1.5 LEMMIKLOOMAD JA LAPSED.....	13
PROBLEEMISEADE.....	16
II PEATÜKK: METOODIKA.....	17
2.1 UURIMUSE TEOREETILINE LÄHTEKOHT	17
2.2 METODOLOOGILINE LÄHENEMINE	17
2.3 ANDMEKOGUMISMEETOD	18
2.4 UURIMUSE KÄIK.....	18
2.5 EETILISED PROBLEEMID JA LAHENDUSED	20
2.6 ANALÜÜSIMEETOD	20
2.7 ENESEREFLEKSIION	21
III PEATÜKK: ANALÜÜS	23
3.1 TÄHTSAD TEGELASED LAPSE ELUS: ÜLEVAADE LOOVÜLESANDEST.....	23
3.2 LASTE KOKKUPUUDE LEMMIKLOOMADEGA.....	25
3.3 LAPSE ÜLESANDED LEMMIKLOOMA EEST HOOLITSEMISEL	28
3.4 NEGATIIVSED KÜLJED LEMMIKLOOMA OMAMISEL.....	29
3.5 POSITIIVSED KÜLJED LEMMIKLOOMA OMAMISEL	31
3.6 LASTE SOOVITUSED LEMMIKLOOMA VÕTMISEL.....	32
IV PEATÜKK: ARUTELU	34
4.1 INTERAKTIIVNE ÜLESANNE	34
4.2 LEMMIKLOOM – KOHUSTUS JA VASTUTUS.....	34
4.3 LEMMIKLOOM SUHTLEMISPARTNERINA	36
KOKKUVÕTE.....	38
KASUTATUD KIRJANDUS	39
LISA 1. INTERVJUUKAVA	43
LISA 2. VANEMA NÕUSOLEKULEHT LAPSE OSALEMISEKS UURIMUSES.....	45
LIHTLITSENTS LÕPUTÖÖ REPRODUTSEERIMISEKS JA ÜLDSUSELE KÄTTESAADAVAKS TEGEMISEKS.....	46

SISSEJUHATUS

Loomad on olnud inimesele kaaslaseks juba tuhandeid aastaid. Esimesteks kodustatud loomadeks arvatakse olevat koerad, kes on tänini inimese üheks parimaks sõbraks. Huntide kodustamine sai alguse Neoliitiumi ajastu lõpul umbes 8000 eKr (Driscoll jt, 2009). Lemmikloomi peeti abiks saagi püüdmisel, kasse näiteks kahjurite peletamiseks. Tänapäeval võetakse lemmikloomi peamiselt sotsiaalseks kaaslaseks ning nendega suhestutakse nagu teise inimesegagi, lemmikud pakuvad inimesele sotsiaalset tuge (Archer, 1997). McNicholas jt (2005) on oma uurimuses välja toonud, et lausa 90% kodulooma omanikest peavad loomi osaks oma perest. Loomad kui inimese kaaslased edendavad inimeste vaimset tervist ning heaolu.

Virginia Morrow (1998) on leidnud, et lastel esineb vastavalt vanusele mõningaid erinevusi oma lemmiku rolli määratlemisega. Nooremad lapsed rääkisid lemmikuga seonduvalt eelkõige armastusest, mida nad loomade vastu tunnevad. Keskmises vanuses lapsed (10-12) rääkisid lemmikust rohkem isikustavalt, et loom armastab last vastu. Ning suuremad lapsed (13-15) tõid eelkõige välja loomadega seonduvad hoolitsemise kohustused. Kõik lapsed mainisid aga, kuidas lemmikloom pakub neile seltskonda. Lisaks Virginia Morrowle (1998) on samadele tulemustele jõudnud ka McNicholas jt (2005). Lemmikloom vähendab eraldatust ning üksindustunnet. Morrow (1998) toob välja, kui olulised on tegelikult loomad laste elus, nende ainuke mõte pole õpetada last kellegi eest hoolitsema, vaid neil on laste jaoks sügavam emotsionaalne koht, looma nähakse kui pereliiget.

Sarnast teemat on Eestis varem uurinud näiteks Anneli Djakiv, kelle 2018. aasta bakalaureusetöö käsitles kvalitatiivset metoodikat kasutades perevõrgustikke lapse perspektiivi läbi ning Maiken Puntti 2016. aasta bakalaureusetöö, mis käsitles kvantitatiivsel meetodil kolmandate ja neljandate klasside õpilaste kogemusi seoses lemmikloomadega. Minu bakalaureusetöö ühendab mõlemat teemat, uurides kvalitatiivsel meetodil lemmikloomade rolli laste elus ja perekonnas.

Minu uurimuse eesmärgiks on anda ülevaade lemmikloomade omamise tähendustest laste elus.

Püstitasin järgnevad uurimusküsimused:

- 1) Kes on lapse jaoks olulised tegelased?
- 2) Mida räägib laps lemmikloomade omamisest või mitteomamisest?

- 3) Milline näeb välja lapse igapäevaelu lemmikloomaga?
- 4) Millist rolli täidab lemmikloom lapse elus?

Töö põhineb üheksal poolstruktureeritud intervjuul 12-13aastaste lastega, mille viisin läbi 2023.aasta kevadel ühes Eesti linnas. Bakalaureusetöö on ülesehituselt jaotatud kolmeks: teoreetiline osa, metoodika ning analüüsi- ja arutelu osa. Töö lõpeb kokkuvõttega.

I PEATÜKK: KIRJANDUSE ÜLEVAADE

1.1 Lemmikloom

Looma ja lemmiklooma määratlus

Vastavalt Loomakaitseadusele (2023) peetakse Eesti kontekstis loomadeks kõiki imetajaid, linde, roomajaid, kahepaikseid ja selgrootuid. Lemmikloom on aga „inimese isiklikuks meelelahutuseks või seltsiks peetav või sellel eesmärgil pidamiseks mõeldud loom. Lemmiklooma kohta käivaid sätteid kohaldatakse ka eriülesannete täitmiseks treenitud loomale, keda kasutavad näiteks pimedad, politsei või Päästeamet“ (Loomakaitseadus § 2 lõige 3, 2023). Lisaks jäävad looma ja lemmiklooma definitsiooni vahele veel ka põllumajanduslikul eesmärgil peetavad koduloomad.

Lemmiklooma võtmise põhjused

Jättes välja eriülesannete täitmise, on lemmikloomade peamine roll tänapäeval olla inimesele seltsiliseks (Archer, 1997). Kõigi koduloomade ühine tunnus on, et nad klappivad inimestega. (Driscoll jt, 2009). Lemmiklooma omamisega kaasneb kohustus. Näiteks koerte omamisega kaasneb jalutamas käimine, mis suurendab inimeste liikuvust ning vähendab seeläbi ülekaalusust. Samuti aitavad lemmikloomad inimestel taastuda rasketest haigustest pakkudes neile emotsionaalset tuge. Loomad vähendavad eraldatust ning üksildustunnet ning on hea viis, kuidas muuta inimesi sotsiaalsemateks (McNicholas jt, 2005). Beck ja Katcher (1996) on põhjenduseks toonud ka selle, kuidas lemmikloomad ootavad igal õhtul pereliikmete töölt ja koolist saabumist ning loomaomanike jaoks on südantsoojendav minna õhtuti koju ja näha lemmikut juba uksele ootamas. Vaimse tervise mõttes aitavad koduloomad vähendada stressi (Barker jt, 2018). Depressiooni vähendavat mõju seni siiski leitud ei ole (Bao ja Schreer, 2016) küll aga on leitud, et vähemalt eakate hulgas on kodulooma omanikud eluga rohkem rahul (Branson jt, 2016).

Lemmiklooma võtjate iseärasused

Kuigi iga omanik võtab endale lemmiku vastavalt individuaalsetele vajadustele ning soovidele, siis on mõningad uuringud näidanud, et osade inimeste puhul saab eeldada, millise lemmiku nad endale tõenäoliselt võtavad või milline lemmikloom neile iseloomuomaduste poolest

sobima peaks. Näiteks Saunders jt (2017) uurisid erinevuseid täiskasvanutest lemmikloomade omanike ja mitte omanike hulgas. Nende eesmärk oli kirjeldada, miks seda erinevust tuleb lemmikloomade omandi ja tervise vaatlusuuringutes arvesse võtta. Uurimisvalimis oli 42000 California elanikku. Uurijad leidsid, et üldiselt on lemmikloomaomanikud suurema tõenäosusega: vallalised nooremad naised või abielus vanemad naised, valgenahalised, elavad rohkem maapiirkondades, elavad isiklikus kodus ja kuuluvad leibkondadesse, kus kõik töötavad täiskohaga. Seejuures koeraomanikud omavad tõenäolisemalt isiklikku kodu, mitte üürikorterit. Nii kassi kui koeraomanikel on suurem pere. Lemmiklooma omanikel on suurema tõenäosusega astma, kuid üldiste tervisenäitajate ning kehamassiindeksi kategoorias ei esinenud lemmiklooma omajate ja mitte omajate vahel erinevusi (Saunders jt, 2017).

Kidd ja Kidd (1980) on uurinud täiskasvanutest lemmikloomaomanike ja lemmikloomade iseloomude sobitamise võimalikkust, mille kasu pidi olema nii füüsiline kui ka psühhosotsiaalne. Selle kohaselt tuleb lemmikloom valida vastavalt inimese soole ja iseloomule. Sealhulgas oli lapsepõlves omatud lemmikloomal suur mõju täiskasvanuna lemmiku valikule – üldiselt valiti sama tüüpi loom ka täiskasvanuna. 40% uuringus osalenutest väitsid, et neile ei meeldi kass ega koer, neist omakorda ainult kaks inimest ütles, et on elus varem sarnast looma omanud. Ehk siis võib öelda, et inimestel on teatud lemmikloomade suhtes eelarvamused. Samuti meeldisid nn. kassiinimestele lapsed palju vähem kui koera- ja muude loomade omanikele.

Green jt (2018) ning ka Zilcha-Mano jt (2011) lähtusid oma uurimustes kiindumusteooriast. Ka nende uuringutes olid lemmikloomaomanikeks täiskasvanud. Kiindumusteooria keskendub tekkivale emotsionaalsele sidemele ja vastastikku sõltuvatele käitumissüsteemidele, mida selle sideme kvaliteet mõjutab (Green jt, 2018). Kiindumusteooria on algselt pärit arengupsühholoogiast ning baseerub inimsuhetel, keskendudes ema-lapse vahelistele suhetele ning on antud kontekstis üle kantud lemmiklooma-inimese vahelistele suhetele. Kiindumuse mõõtmised ennustasid nii lemmiklooma eelistuse kui ka loomaliigi, kelle inimesed pärast reaalselt ka oma perre võtsid. Kiindumusteooria kaudu saab mõtestada, kas tulevastele uutele omanikele sobiks pigem kass või koer (Green, 2018). Inimeste teadlikud eelistused ja nende tegelik käitumine ei lange aga alati kokku ning seetõttu ei saa nad alati oma käitumist väga hästi ette ennustada.

Zilcha-Mano jt (2011) uurisid lemmikloomaga seotud ärevust, mis koosneb intensiivsest ja pealetükkivast murest, et lemmikloomaga juhtub midagi halba kui ta üksi jääb, tugevast vajadusest lemmiklooma läheduse järele, loomalt kindlustunde otsimisest eneseväärikuse säilitamiseks, tugevast frustratsioonist, kui suhe lemmikloomaga on katkenud või kui see pole nii lähedane kui soovitakse ja isegi viha, kui lemmikloom eelistab teiste lähedust.

Teisena uurisid Zilcha-Mano jt (2011) lemmiklooma vältivat kiindumust, mis koosneb ebanugavustundest lemmiklooma füüsilise ja emotsionaalse läheduse suhtes, püüdest säilitada lemmikloomaga emotsionaalset distantsi ja lemmiklooma isiklikku ruumi tungimise vältimist. Kiindumistunne lemmiklooma suhtes võib olla mõjutatud suhte kvaliteedist eelmiste lemmikloomadega ja suhte lõppemisest nendega koos järgneva leinaprotsessiga, kuid ka see, kuidas praegune lemmikloom käitub.

Lemmikloomade omamise iseärasusi on mulle teadaolevalt käsitletud ainult täiskasvanute vaatenurgast ning neid tulemusi ei saa minu arvates üks-ühele laiendada lastele, mis rõhutab minu töö olulisust, kuna käsitlen oma töös ka lemmiklooma omamise põhjuseid laste perspektiivist.

1.2 Loomade mõju inimeste heaolule

McConnell jt (2019) on leidnud positiivse seose lemmiklooma pereliikmena nägemise ning inimeste sotsiaalse, vaimse ja füüsilise heaolu vahel. Lemmikloomad pakuvad naudingut, lõbu, liikumist, füüsilist turvalisust ja kaitset (Vidovic jt, 1999). Nad võimaldavad inimestel väljendada oma sügavaimaid intiimse sideme ja hoolimise tundeid. Samuti on lemmiklooma omajad oma eluga rohkem rahul kui inimesed, kes ei oma lemmiklooma (Bao ja Schreer, 2016).

Inimeste tunded ja suhted loomadega erinevad meeste ja naiste vahel – naistel on loomadega emotsionaalsemad suhted kui meestel (Philips Cohen, 2002). Ka Vidovic jt (1999) on leidnud, et tüdrukute kiindumus oma lemmikusse on suurem kui poistel. Nende uuring keskendus sellele, kuidas ühe linna loomaarsti kliendid suhtusid lemmiklooma rolli oma perekonnas ja kuidas nad võrdlesid seda rolli inimeste omaga. Mida suurema osa ajast inimene veedab koos oma lemmikuga, seda suurem on nendevaheline emotsionaalne side (Philips Cohen, 2002). Empaatial on suur mõju inimese ja looma suhetes. Täiskasvanud, kellel on hetkel või lapsena olnud oma lemmikloom, on suurema empaatiavõimega kui need, kellel pole lemmiklooma

(Daly ja Morton, 2003). Samuti eeldatakse, et inimesed, kes on lemmikloomade vastu empaatilised, on ka üldiselt empaatilised metsloomade, teiste inimeste ning väljamõeldud tegelaste vastu (Daly ja Morton, 2003).

Bao ja Schreer (2016) on uurinud erinevusi kassi- ning koeraomanike vahel ning leidnud, et ekstravertsed inimesed võivad võtta pigem koera kui kassi, kuna koerad kipuvad olema sotsiaalsemad. Koeraomanikud olid ka teiste loomade omajatest suurema empaatiaga (Daly ja Morton, 2003). Kassiomanikud olid aga madalama empaatiaga kui lapsed, kes ei omanudki loomi. Bao ja Schreer (2016) on samuti leidnud, et nn koerainimestel esineb rohkem positiivseid mõtteid ning kassiinimestel negatiivsust. Samuti võib koera võtmine muuta inimest sotsiaalsemaks, kuna koertega peab väljas käima. Koeraomanike vaimne ja füüsiline heaolu on seega üldiselt kõrgem kui teiste loomade omanikel ning kõrgem kui neil, kellel lemmikloomi ei ole (Bao ja Schreer, 2016). Seega võib öelda, et koeraomamisega kaasnevad plussid, mis puuduvad neil, kes lemmikut ei oma.

1.3 Lastele mittesobilikud lemmikloomad

Rost ja Hartmann (1994) on leidnud, et kuigi kalade, lindude ja väikeste imetajate eest hoolitsemine on ressursimahukam kui kasside ja koerte hooldamine, siis laste emotsionaalne lähedus on nende loomadega väiksem võrreldes kasside ja koertega. Põhjuseks võib olla interaktiivsus, mis esineb koerte ja kasside hulgas, kuid mitte muude loomade puhul. Võrreldes koerte ja kassidega, ei ole muudest loomadest kirjutatud sama palju artikleid ja uurimusi, eriti neid, mis võrdleks laste suhteid lemmikloomadega. Toon siinkohal välja peamise materjali kahepaiksete ja lindude omamise kohta.

Kahepaiksed

Kahepaiksete kohta on palju uurimusi tehtud seoses salmonelloosi diagnoosimisega väikelaste hulgas. Näiteks on Sanyal jt (1997) leidnud, et eksootilised kahepaiksed ei ole sobilikud lemmikloomad väikelastele alla viie eluaasta. Kirjeldatud on juhtumeid, kus kodus oleva iguaani või mao kaudu võivad lapsed nakatuda salmonelloosi. Kahepaiksed ei sobi üldiselt lemmikloomadeks, kuna neil on erilised vajadused temperatuuri, toidu ja muude tingimuste suhtes (Warwick, 2014). Pole olemas kahepaikseid, kelle eest oleks kerge hoolitseda (Grant jt, 2017).

Linnud

Inimese ja linnu vahelise sideme uurimine on valdkond, mida seni on käsitletud vähe. Papagoidest lemmikloomade peamised heaoluprobleemid on sotsiaalne isoleeritus, lennupiirangud, kehv toitumine ja vanemate juurest eraldamine (Grant jt, 2017). Üldiselt ei soovitata võtta suuri linde nagu aarad ja kakaduud, kuna nende päevane lennuvajadus on üsna suur ehk nad ei saaks hakkama puurieluga. Suuremad linnud ka elavad kauem kui näiteks viirpapagoide, suurimad neist kuni 70 aastat (Lennox ja Harrison, 2006). Seetõttu peavad linnud elu jooksul tihti peremeest vahetama ning oluline on leida papagoile tagavarakodu, juhuks kui omanikuga peaks midagi juhtuma. Sellegipoolest on papagoide pidamisel palju eeliseid, sest omanikud tajuvad, et saavad oma lindudelt armastust, emotsionaalset tuge ja seltsi ning peavad neid pereliikmeteks (Anderson, 2003).

Kuna linnud ning kahepaiksed ei ole lihtsad liigid, kelle eest hoolt kanda, siis ei pruugi nad olla lastele headeks lemmikloomadeks.

1.4 Lastele sobilikud lemmikloomad

Nagu alljärgnevast peatükist selgub, siis kõige populaarsemad lemmikloomad laste jaoks on koerad ja kassid. Kirjanduse ülevaade annab aimu, et koerad ja kassid on lastele ka kõige sobilikumad lemmikloomad, kuid lisaks nendele on sobilikud ka näiteks närilised.

Kassid ja koerad

Daly ja Mortoni (2003) Kanadas teostatud uuringust lastega vanuses 9-14 selgus, et 77% osalenutest olid lemmikloomaomanikud. Kõige populaarsem lemmikloom, keda omada, on koer (39%), seejärel kass (32%) ning kolmandal kohal on kalad (25%). Ülejäänud lastel on kas mõni lind, roomaja, jänes või muu loom kodus. Üle 60% osalenud lastest soovis saada omale koera, sellele järgnes 25% vastanute soovina kass.

Teise samalaadse uuringu on läbi viinud Vidovic jt (1999). Nende versioonis oli lemmikloom 54% küsitletud lastest. Kõige populaarsem lemmikloom oli samuti koer (26%). Kuid nende uuringus oli oluliselt rohkem neid, kelle lemmikloom kuulus n-ö muusse kategooriasse (19%).

Erinevus võib tulla ka sellest, et siin uuringus polnud toodud kalasid eraldi välja, vaid liigitatud samuti „muu“ alla. Kolmandal kohal oli kass (9%).

Koeraomanikest lapsed olid empaatilisemad kui need, kellel kodus lemmiklooma ei olnud (Daly ja Morton, 2003). Võib olla ka, et inimesed, kes on oma olemuselt juba empaatilisemad ja positiivsemad, soovivadki koera ning inimesed, kes pole olemuselt empaatilised ja on pigem negatiivsed, eelistavad kasse (Daly ja Morton, 2003).

Koerte ja kasside omajad on oma lemmikutesse samuti subjektiivselt rohkem kiindunud kui teiste loomade omajad (Vidovic jt, 1999). Koeraomanikud humaniseerivad oma lemmikuid (Bao ja Schreer, 2016). Võibolla see tuleneb sellest, et koerad ja kassid on suhtlusaltimad ning interaktiivsemad võrreldes teise koduloomadega. Seetõttu on ka lastel nendega lihtsam suhelda ja mängida (Vidovic jt, 1999).

Lisaks kassidele ja koertele olen teinud ka ülevaate teistest loomadest, keda saab käsitleda kui lastele sobivaid lemmikloomi:

Kalad

Nagu eelnevalt välja tuli, siis on kalad populaarsuselt kolmas lemmiklooma liik (Daly ja Morton, 2003). Kalade miinuseks on aga esmalt asjaolu, et neid ei saa füüsiliselt puudutada ega paitada, mis on oluline tunnus lemmiku omamisel (Kidd ja Kidd, 1999). Kalu ei saa jalutama viia, paitada ega neile trikke õpetada. Samas leidsid autorid, et kalade omamine on rahustav ja ärevust maandav. Inimestele meeldib vaadata, kuidas kalad akvaariumis ujuvad. Seega võiksid nad teatud lastelegi olla sobilikeks lemmikloomadeks.

Närilised

Ka jäneseid on üha populaarsemad lemmikloomad. Näiteks Suurbritannias oli 2022 aastal peredes kokku üks miljon jänest (Pet Food Manufacturer's Association, i.a). Kuigi koduküülikute pidamisega on seotud palju probleeme, ei ole nad üldiselt lemmikloomaks sobimatud (Grant jt, 2017).

Jäneste järel on merisead nt Suurbritannias populaarsuselt teisel kohal väikeloomade hulgas (Pet Food Manufacturer's Association, i.a). Merisead on head lemmikloomad, juhul kui neid peavad täiskasvanud, kes on teadlikud nende kasvatusnõuetest. Kuigi merisead sobivad oma

temperamendilt ka lastele, siis on vajalik, et täiskasvanud oleksid kasvatamisel loomade eest siiski peamised vastutajad.

Seni tehtud uuringustest nähtub, et lisaks kassidele ja koertele leidub mõningaid eksootilisi lemmikloomi nagu viirpapagoid, küülikud ja merisead, kes sobivad tõenäoliselt lemmikloomadeks lastega peredesse.

1.5 Lemmikloomad ja lapsed

Uuringuid laste ja loomade omavahelistest suhetest on siiani pigem harva tehtud. Eestis pole antud teemat minule teadaolevalt üldse uuritud. Senini välismaal teostatud uuringud on näiteks Vidovic jt 1999. a uuring, mis käsitles laste sotsiaal-emotsionaalset arengut võrreldes lapsi, kellel olid lemmikloomad ning neid, kellel lemmikut ei olnud. Daly ja Morton (2006) uurisid algkoolilaste suhteid lemmikloomadega, et selgitada välja seos inimese ja looma suhtluse ja empaatia vahel ning Virginia Morrow on 1998. a uurinud laste ja nende lemmikloomade vahelisi suhteid.

Lemmikloomade roll laste jaoks

Lapsed on senistes inimest ning lemmiklooma käsitlevates uuringutes vähe esindatud ning ka lapsepõlveuuringutes ei käsitleta enamasti lapse suhteid loomadega (Tipper, 2011). Lemmiklooma rollile lapse laiemas suhtlusvõrgustikus on vähem tähelepanu pööratud võrreldes rollide ja funktsioonidega, mis täidavad muud (inim)suhted (McNicholas ja Collis, 2001). Sageli valivad teadlased uuringutes ise, milliseid suhetüüpe nad soovivad uurida, selle asemel, et lubada lapsel valida, milliseid suhteid nad oluliseks peavad. Vähesed uuringud on kaalunud lemmikloomade võimalikku rolli laste sotsiaalsetes võrgustikes (McNicholas ja Collis, 2001). Lapsed ja loomad kuuluvad mõlemad n-ö rõhutatud ehk vähemusrühma ning nende omavahelisi suhteid ei ole käsitletud tähendusrikastena.

Lapsed võivad hinnata lemmikloomi kõrgemalt kui teatud tüüpi inimsuhteid. Loomad paistavad silma selle poolest, et pakuvad inimsuhetest enam lastele mugavust, lugupidamist, tuge ning lapsed leiavad, et neid saab usaldada (McNicholas ja Collis, 2001). Samuti on lemmiklooma omamisel positiivne seos tunnetega isiku olulisusest, sotsiaalsest kompetentsusest ning enesehinnangust (Vidovic jt, 1999).

Lapse emotsionaalsed vajadused

Eesti inimarengu aruande järgi on Eesti koolilaste vaimset tervist hinnatud üsna heaks, kuid hinnangud pärinevad laste vanematelt ega ole seetõttu subjektiivsed (Pärna ja Reile, 2023). On leitud, et laste üldine eluga rahulolu langeb vanuse kasvades (Soo ja Kutsar, 2020). Kui kolm neljandikku 8- ja 10aastastest hindavad oma eluga rahulolu väga heaks, siis 12-aastastest teevad seda umbes pooled (Pärna ja Reile, 2023). Ka Soo ja Kutsar (2020) räägivad laste subjektiivse heaolu ülevaates laste vaimsest heaolust, sealt ilmneb, et 15% 12-aastastel lastel esineb negatiivseid emotsioone sagedamini kui positiivseid. Seega on näha trende laste vaimse tervise ja heaolu halvenemisel. Lemmikloom aga pakub lapsele positiivset emotsionaalset tuge ning emotsionaalne heaolu on teatavasti üks vaimse tervise komponentidest. Lisaks pakub nt koerapidamine lastele ka kehalist aktiivsust, mis on samuti seotud vaimse heaoluga (Pärna ja Reile, 2023).

Koeraomanikest lapsed on empaatilisemad ja sotsiaalsemad. Sellele tulemusele on jõudnud Vidovic jt (1999), kes keskendusid oma uurimuses koolilaste sotsiaal-emotsionaalsetele muutujatele: lapse seotus lemmikloomaga, empaatia, üksindus, perekliima tajumine ja sotsiaalne ärevus. Uuringu tulemustest nähtus, et lapsed, kes olid lemmikusse rohkem kiindunud, olid ka empaatilisemad ning hindasid oma perekliimat kõrgemaks kui teised lapsed. Seega võivad laste head suhted loomadega aidata luua ka paremaid inimsuhteid.

Inimestel on kombeks näidata oma kiindumist üles järgimise, naeratamise, hoidmise ja katsumisega (Triebenbacher, 1998). Neid samu aspekte saab kasutada ka laste ja loomade omavahelisi suhteid jälgides. Triebenbacher (1998) on leidnud, et lemmikloomad on laste jaoks kui üleminekuobjektid, kes aitavad toime tulla olukordades, mil lastel puudub ema kaitse ning siis lemmikloomad lohutavad ja pakuvad tuge ja turvalisust. Koolilapsed näitavad üles suurt emotsionaalset sidet lemmikloomadega (Vidovic jt, 1999). Ka McNicholas ja Collis (2001) leidsid, et lapsed peavad sidet lemmikloomaga oluliseks. Näiteks asendavad lemmikloomad koolilaste jaoks kaisukarusid ajal, mil viimased pole lastele enam normatiivselt eakohased. Laste jaoks on inimese ja looma suhetes oluline emotsionaalne side ning füüsiline lähedus (Triebenbacher, 1998). Lapsed tajuvad oma lemmikloomi eriliste sõpradena, oluliste pereliikmetena ning sotsiaalse suhtluse, kiindumuse ja emotsionaalse toe pakkujatena (Triebenbacher, 1998; Tipper, 2011). Põhimärksõnadena kirjeldamaks oma suhet lemmikuga

toovad lapsed välja: „armastus“, „kiindumus“, „seltskond“, „usaldus“, „lojaalsus“, „vajadus“ ja „hoolitsus“ (Beck ja Katcher, 1996).

Lahkus loomade vastu aitab kaasa laste emotsionaalsele arengule, seetõttu võtavad pered sageli lemmiku, et kujundada lapses õrna ja empaatilist isiksust (Daly ja Morton, 2003). Samuti, kui inimene on looma omanud juba mitu aastat, siis ta ei pruugi tunda tema suhtes samu tundeid kui täiesti uue lemmiku võtmisel (Bao ja Schreer, 2016). Seetõttu võetakse tihti peres olevatele lastele uus lemmik ka juhul, kui eelmine on juba olemas. Nooremad lapsed (8-9a) näevad lemmikuid kui pereliikmeid, kes jagavad tingimusteta armastust. Vanemad lapsed (13-15a) seostavad lemmikuid eelkõige kohustustega nende eest hoolitseda, vastutus- ning omamistundega (Daly ja Morton, 2003). Ka Vidovic jt (1999) on leidnud, et lemmikusse kiindumine langeb lapse vanuse kasvades, samas rõhutasid autorid lemmikloomade omamise ning kiindumuse ja empaatia omavahelist positiivset seost, mis toetab laste sotsiaal-emotsionaalset arengut.

PROBLEEMISEADE

Lemmikloomade rolli inimeste elus on järjekindlalt seostatud positiivse kasuga psühholoogilisest, emotsionaalsest ja füsioloogilisest vaatenurgast. Suhted loomadega on kultuure iseloomustanud sajandeid, olgu siis seostatuna tööga, meelelahutusega, kaitse või mängimisega. Valdavalt käsitleti kirjanduses täiskasvanute kogemusi seoses lemmikloomade omamisega, kuid aina enam on hakatud huvituma ka laste ja loomade vahelistest suhtest (Daly ja Morton, 2003). Loomad pakuvad inimsuhetest enam lastele mugavust, lugupidamist, tuge ning lapsed leiavad, et neid saab rohkem usaldada (McNicholas ja Collis, 2001). Triebenbacher (1998) on leidnud, et lemmikloomad on laste jaoks kui üleminekuobjektid, kes aitavad toime tulla olukordades, mil lastel puudub ema kaitse ning siis nad lohutavad ja pakuvad talle tuge ja turvalisust. Ka McNicholas ja Collis (2001) leidsid, et lapsed peavad sidet lemmikloomaga oluliseks.

Mulle teadaolevalt ei ole laste vaateid lemmikloomade omamisse Eestis uuritud. Küll aga on Anneli Djakiv uurinud 2018 aastal kvalitatiivsel meetodil perevõrgustikke lapse perspektiivist ning Maiken Punt 2016 aastal kvantitatiivsel meetodil laste kogemusi seoses lemmikloomade omamisega. Otsin vastuseid järgmistele uurimisküsimustele:

- 1) Kes on lapse jaoks olulised tegelased?
- 2) Mida räägib laps lemmiklooma omamisest või mitteomamisest?
- 3) Milline näeb välja lapse igapäevaelu lemmikloomaga?
- 4) Millist rolli täidab lemmikloom lapse elus?

Uurimuse eesmärk: Minu bakalaureusetöö eesmärk on anda ülevaade lemmiklooma omamise tähendustest laste elus.

II PEATÜKK: METOODIKA

Uurimistöö metoodilist läbiviimist käsitlevas peatükis annan ülevaate kasutatud uurimisstrateegiast ning andmekogumisest. Lisaks kirjeldan uurimuses osalejate leidmise protsessi, uurimuse käiku ning analüüsimeetodi valimist. Peatüki lõpus reflekteerin intervjuude läbiviimisest ning kogu uurimisprotsessist.

2.1 Uurimuse teoreetiline lähtekoht

Lähtun oma uurimuses lapse kui aktiivse sotsiaalse tegutseja käsitlusest (Morrow, 2011). Laps on pädev rääkima oma kogemustest ning andma hinnanguid oma elu eri aspektidele tulenevalt tema vanusele vastavast sotsiaalsest kompetentsusest. Lapsed pole liiga noored ega väikesed, et avaldada arvamust, seda tuleb küsida neilt neile eakohasel meetodil (Christensen ja Prout, 2002). Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Laste Õiguste Konventsiooni (UNCRC, 1989) järgi on lapsed samaväärt kodanikud kui täiskasvanud ning neil on õigus osaleda ühiskondlikus, kultuurilises ja poliitilises elus. Lapse arvamus võib erineda täiskasvanu omast ning olla ootamatu ja uuenduslik, midagi sellist, mille peale täiskasvanud pole ise mõelnud (Soo ja Kutsar, 2020). Just see teeb lastelt kogutud informatsiooni oluliseks ja väärtuslikuks. Seetõttu olen selle valinud oma uurimuse teoreetiliseks lähtekohaks.

2.2 Metodoloogiline lähenemine

Valisin uurimistöö metoodiliseks läbiviimiseks kvalitatiivse uurimismeetodi. Kõik seni teoorias käsitletud sarnased uuringud olid läbi viidud kasutades kvantitatiivseid või kombineeritud meetodeid. Kvalitatiivne uurimisviis on viis uurida inimeste sotsiaalset suhtlust loomulikes olukordades. Uurijal on protsessis kriitiline roll, kogudes andmeid ning mõtestades või tõlgendades uuritavaid nähtusi (Lichtman, 2014). Selline metodoloogiline lähenemine võimaldab uurida laste arvamusi ning interpretatsioone lemmikloomadest. Tahtsin teada laste endi kogemusi, arvamusi ja tõlgendusi seoses lemmikloomadega. Kvalitatiivne lähenemisviis on minu arvates sobivaim uurimuse eesmärgi teostamiseks, see tähendab laste arusaamade mõtestamiseks.

2.3 Andmekogumismeetod

Oma uurimistöös kogun andmed interaktiivse ülesande ja poolstruktureeritud intervjuu meetodil. Interaktiivse ülesandena koostasid lapsed tähtsuse järjekorras nimekirja endale olulistest tegelastest ning seejärel joonistasid need samad tegelased. Meetod võimaldab lastel rakendada loominguilisust, mis võimaldab koguda laiahaardelist lisainformatsiooni, mida ei võimalda puhtalt traditsioonilise meetodi rakendamine (Murumaa-Mengel, 2014). Seega on interaktiivne meetod lapsekeskne lähenemisviis ning hõlmab tema aktiivset osalemist saamaks teada lapse hinnanguid teemale, mis ei pruugi välja tulla ainult intervjuusid kasutades. Ülesande funktsioon minu põhiuurimuse suhtes oli vaadata, kas lapsed peavad lemmikloomi olulisteks tegelasteks enda elus ja lisavad nad enda nimekirjadesse. Läbi tehtud loova ülesande on võimalik uuritavat mõtestada ning sellele tähendust luua.

Oma uurimuses viisin lastega läbi poolstruktureeritud intervjuud. Poolstruktureeritud intervjuu puhul koostatakse intervjuu kava, kuid küsimuste järjekorda saab intervjuu käigus muuta ja lisaküsimusi küsida (Lepik jt, 2014). Intervjuukava aitas püsida mind huvitava temaatika fookuses, samas sain küsida lisaküsimusi ja muuta küsimuste järjekorda.

Uurimuses osales üheksa 12-13aastast last ühest Eesti väikelinnast. Seitse last elasid kahe vanemaga peres, üks lastest kärghperes ja üks elas üksikvanemaga peres. Osalemise kriteeriumiks ei olnud varasem ega praegune lemmiklooma omamise kogemus, kuid uurimuse käigus selgus, et kõikidel osalejatel olid lemmikloomad. Antud vanuse valisin, kuna usun, et selles vanuses lapsed võivad osata hästi märgata ja analüüsida oma suhteid lemmikloomadega. Ka Soo ja Kutsar (2020) on leidnud, et 12-aastastel on kriitikameel süvenenum võrreldes neist noorematega. Arvan, et hea kriitikameel aitab lastel hinnata oma suhteid lemmikloomadega ning käsitleda neid aspekte, mida nad ise oluliseks peavad.

2.4 Uurimuse käik

Uurimuse viisin läbi 2023. aasta veebruaris ja märtsis. Esimesed 4 intervjuud tegin kasutades mugavusvalimit, see tähendab, et valisin intervjueritavateks tuttavad 12-13aastased lapsed. Esimesega neist viisin läbi pilootintervjuu, mille tulemustelt sain teha vastavaid korrektureid edasiste intervjuude jaoks. Seejärel viisin läbi kolm ülejäänud mugavusvalimi intervjuud. Need intervjuud viisin läbi laste kodudes.

Järgnevad 5 intervjuud teostasin koolides. Eelkokkulepped intervjuude läbiviimiseks tegin e-posti teel. Kirjutasin viide kooli, kuid vastuse sain kahelt. Langetasin valiku kooli kasuks, kes varem nõustus. Intervjuude teostamiseks küsisin nõusolekut kooli õppejuhilt, klassijuhatajalt, lapsevanematelt ning samuti laste endi käest. Vanema puhul kasutasin passiivset informeeritud nõusoleku meetodit ehk andsin talle uurimust tutvustava nõusolekulehe, milles vanem pidi tagasisidet andma ainult juhul, kui ta ei soovinud lapse osalemist. Lapse enda käest küsisin aktiivset nõusolekut ehk küsisin klassis, kui paljud lapsed oleksid huvitatud minu uurimuses osalemisest. Koolis oli kaks paralleelklassi. Ühest klassist oli nõus 8 last ja teisest 2. Tegin valiku, et võtan valimisse eesnime tähestiku järjekorras ühest klassist 3 ja teisest 2 last.

Intervjuud teostasin koolis vabas klassiruumis. Esmalt tutvustasin ennast õpilastele ning seejärel kirjeldasin lühidalt enda uurimust ja töö eesmärki. Kinnitasin lastele, et intervjuudes osalemine on rangelt vabatahtlik ning tagatud on nende anonüümsus ja konfidentsiaalsus. Esmalt andsin lastele loovülesande. Selleks tuli lastel koostada tähtsuse järjekorras nimekiri kõigist endale olulistest tegelastest. Sõnastus „tegelastest“ oli seatud tahtlikult, et mitte suunata lapsi koostama nimekirja ainult neile olulistest inimestest. Seejärel lasin lastel joonistada neid samu tegelasi ning küsisin neilt hiljem joonistuse kohta selgitust, kes on pildil kujutatud. Intervjuude läbiviimiseks kulus keskmiselt 30min, millest 10-15min kulus loovülesandele. Intervjuud lindistasin diktofoniga, mille kasutamiseks olin samuti eelnevalt lastelt nõusolekut küsinud.

Pilootintervjuu tagasiside

Peale pilootintervjuud küsisin osaleja käest tagasisidet, et teha korrekture järgmiste intervjuude tarbeks. Intervjueeritav leidis, et oleks tahtnud küsimusi ette teada, et vähendada esmakordse intervjuu eelset ärevust ning mõelda ette, kuidas vastata. Samas tõdes ta, et oli intervjuu alguses närvis, kuid intervjuu edenedes närv kadus. Ta lisis, et loovülesanne sobis kokku intervjuuküsimustega ning küsimusi ta ei muudaks. Seega ei teinud ma järgnevate intervjuude tarbeks intervjuukavas muudatusi ja lisisin pilootintervjuuga kogutud materjali põhiuurimuse hulka.

2.5 Eetilised probleemid ja lahendused

Koolilapsi, kes soovisid uurimustöös osaleda oli rohkem, kui mul oli kavas intervjuusid läbi viia. Seega pidin tegema valiku. Otsustasin peale juhendajaga arutamist valida lapsed mõlemast paralleelklassist – ühest 3 ja teisest 2. Valisin lapsed eesnime esitähedega tähestikulises järjekorras, kuna see tundus minu jaoks kõige neutraalsem viis selekteerimiseks.

Intervjuude läbiviimiseks küsisin nõusolekuid nii kõigilt lastelt, nende vanematelt, koolilt kui ka klassijuhatajatelt. Kõik osapooled said tutvuda kirjaliku nõusolekulehega, mis tutvustas uurimust ja selle eesmärki. Uurimuses osalemine oli lastele vabatahtlik, selgitasin neile, et igal hetkel on lubatud osalemisest loobuda. Samuti selgitasin lastele nende õigusest anonüümsusele ja konfidentsiaalsusele. Laste öeldu on isikuliselt teada ainult mulle. Muutsin kõigi laste nimed ning asendasin need pseudonüümidega.

Minu intervjuu koosnes ka loovülesandest, kus lapsed pidid koostama tähtsuse järjekorras nimekirja neile olulistest tegelastest ning seejärel neist pildi joonistama. Need tööd on samuti markeeritud pseudonüümidega lihtsustamaks eristamist. Samuti küsisin kõigilt lastelt nõusolekut, kas nad soovisid nimekirja/pilti koostada ning austasin 2 lapse soovi, kes keeldusid joonistamast. Küsisin kõigilt lastelt ka luba loovülesandest pilti teha ja/või seda säilitada. Ainult üks laps soovis joonistuse endale jätta, kuid oli nõus laskma sellest pilti teha. Joonistused säilitan fotodena ning need on lisatud analüüsi peatüki alla.

2.6 Analüüsimeetod

Esmalt transkribeerisin intervjuud. Tegin seda käsitsi kasutamata automaatset veebipõhist tehnoloogiat. See protsess oli küll ajamahukas, kuid sain olla kindel materjali korrektsuses ja kvaliteedis.

Andmete analüüsiks kasutasin tavapäraselt temaatilist sisuanalüüsi. Seda kasutatakse siis, kui nähtuse kohta pole piisavalt teooriaid või andmeid (Laherand, 2008). Lugesin hoolikalt transkribeerimisest saadud protokolle ning tuletasin tekstidel ühiseid koode ja kategooriaid. „Kategooriad võivad esindada nii selgelt välja öeldud kui ka mõista antud sõnumeid.“ (Laherand, 2008).

Laste anonüümsuse tagamiseks olen asendanud nende nimed koodidega, kus T tähistab tüdrukut ja P poissi ning number tähistab seda, mitmenda intervjuuga on tegu, näiteks T1; P1.

Bagnoli (2009) on leidnud, et erinevaid meetodeid kasutades saab uurida teemat erinevatest perspektiividest ning vaadata andmeid loovalt. Visuaalne tasand aitab minna verbaalsest mõtlemisviisist kaugemale ning avastada mõtteid, mis muidu võiksid tähelepanuta jääda.

Loovmeetodil kogutud materjali analüüsimiseks võrdlesin omavahel laste koostatud nimekirju ning joonistusi ning otsisin neis nii ühiseid jooni kui ka erisusi. Joonistamistehnikat on lastega kasutatud mitmetes meditsiinilistes uuringutes. Näiteks on Sartain jt (2000) leidnud, et joonistamine mõjub intervjuudes lastega jäämurdjana, tuues lapsed intervjuu olukorda ja julgustades neid rääkima endast ja oma kogemustest. Joonistamistehnika annab intervjuule hea fookuspunkti ja aitab uurijal luua lapsega esmase kontakti jaoks sobiva kliima (Horstman jt, 2008; Sartain jt, 2000). Samuti võimaldab see tehnika tõsta lapse enesekindlust ja valmisolekut intervjuuks.

2.7 Eneserefleksioon

Varasemalt olin iseseisvalt läbi viinud kõigest ühe intervjuu. Samas oli selline eelnev kogemus toetav, kuna ka siis oli intervjuueeritavaks laps. Antud laps oli aga noorem ning sellele kogemusele tuginedes teadsin, et sooviksin uurimustöö jaoks intervjuuerida vanemaid lapsi. Esimesel intervjuuerimise korral tegin ka vea, et ei küsinud lapselt algselt sissejuhatavaid küsimusi, et aidata lapsel minuga kohaneda ja intervjuuerimise protsessi sisse elada. Selle asemel alustasin kohe sisuliste küsimustega, tal jäi terve intervjuu kestel üles teatav kaitsebarjäär ning ta ei avanud end täiel määral.

Uurimistöös tundsin, et intervjuuerimine kulges palju edukamalt. Sama intervjuukavaga intervjuude läbiviimine oli mulle mugav ning minu enesekindlus selles rollis tõusis iga teostatud intervjuuga.

Olin intervjuukava koostamisel planeerinud, et osadel küsitletud lastest ei ole lemmiklooma. Selgus, et kõikidel minu tuttavatel lastel oli lemmikloom, ka koolis ei osanud ma eristada lapsi, kes lemmiklooma ei oma. Selleks oleksin eelnevalt pidanud kõigi laste käest individuaalselt seda küsima, mida ma aga ei soovinud teha, vältimaks laste sihilikku eristamist kindla tunnuse

järgi. Küll aga mainisin ma klassides uurimistööd tutvustades, et osalemiseks pole lemmiklooma olemasolu oluline.

Tundsin ka teatavat vahet laste osas, kes said intervjuud läbi viia omas kodus ning nende osas, keda intervjueerisin koolis. Kodus olevad lapsed olid kohati avatumad, koolis olevate lastega tundsin teatavat rollisuhet, mulle tundus, et lapsed suhtusid minusse kui kõrgemasse võõrasse täiskasvanusse ning olid kinnisemad ja ebakindlamad. Erinevus kajastus nende hoiakus ja hääletoonis, mitte niivõrd vastustes. Tundsin ka lastes teatavat kärsitust, kuna intervjuud toimusid keset koolipäeva ja lapsed ruttasid tagasi tundi. Näiteks vastas üks tüdruk, et ei soovi joonistust teha, kuna hetkel käib tal matemaatika tund, seega võibolla seetõttu pole nende vastused nii sisukad kui lastel, kelle intervjuud toimusid kodus ilma ajasurveta. Kokkuvõttes leiain, et intervjuud olid sisukad ja sain piisavalt analüüsimaterjali.

III PEATÜKK: ANALÜÜS

3.1 Tähtsad tegelased lapse elus: ülevaade loovülesandest

Intervjuude läbiviimise üheks osaks minu uurimuses oli loovülesanne, kus lapsed pidid kõigepealt koostama nimekirja kõigist neile olulistest tegelastest ning seejärel need tegelased ka joonistama. Ülesande funktsioon minu põhiuurimuse suhtes oli vaadata, kas lapsed peavad lemmikloomi olulisteks tegelasteks enda elus ja lisavad nad enda nimekirjadesse. Joonistamine mõjub intervjuudes lastega jäämurdjana, tuues lapsed intervjuu olukorda ja julgustades neid rääkima endast ja oma kogemustest (Sartain jt, 2000).

Nimekirjades pidasid lapsed endale kõige olulisemateks tegelasteks oma perekonnaliikmeid, sealhulgas esikohal ehk kõige tähtsamaks pidasid nad ema. Vastustes kajastus, et järjestati vanemaid, õdesid/vendi, vanaemasid/vanaisasid ning seejärel sugulasi, kuid toodi välja ka sõpru ning lemmikloomi.

Mõningad lapsed isa ei maininud tähtsate tegelaste hulka, kuid selle kohta täpsustavate küsimuste küsimine oleks kaldunud juba minu uurimuse eesmärgist kõrvale. Lemmiklooma peeti nimekirjades perekonna kõrval vähem tähtsaks, kuid siiski piisavalt oluliseks, et teda nimekirjas ikkagi mainida.

Esitatute järjekord pakkus kohati mulle erilist huvi. Eeldasin lastele nimekirja koostamise ülesannet andes, et ilmselt seavad nad esikohale oma pereliikmed ning seejärel lemmiklooma, mida ka kõik intervjuueeritud poistest ning tüdrukutest üks (T5) tegid. Kuid näiteks P2 pidas kassi tähtsamaks kasuisast, T2 loetles nimekirjas koera olulisemaks onutütrest (Pildid nr 1 ja 2) ning T3 loetles koera olevat võrdsel tasemel isa, õe ning vennaga. Kuna lastele ei olnud ette öeldud, et loetlema peab oma pereliikmeid, siis huvitav oli näha, et T1 tõi nimekirja ka vanaema kassi, kes ei kuulu tema leibkonda, lisaks lähenes T4 ülesandele hoopis teisest küljest ning koostas nimekirja loetledes erinevaid loomaliike. Järeldan, et see võis olla tingitud sellest, et laps teadis intervjuule saabudes, et tegemist on loomade teemalise intervjuuga.

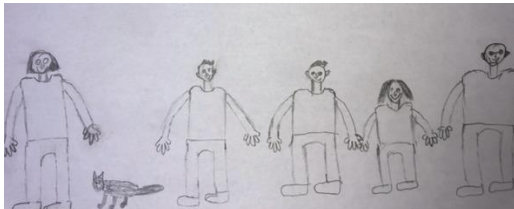


P2 joonistus Pilt 1



T2 joonistus Pilt 2

Piltidel kujutasid lapsed oma perekondi, kuhu kõikidel juhtudel oli lisatud ka lemmikloom. Arvan, et laste jaoks võis lemmikloom kuuluda oluliste tegelaste hulka ka põhjusel, et nad teadsid intervjuule saabudes, et tegemist on lemmikloomade teemalise uurimusega. Enamus lapsi otsustas joonistada vaid omale tähtsad tegelased, kuid nagu juuresolevatelt piltidelt näha, siis paar last lisasid ka iseend pere keskele (Pildid nr 3 ja 4).



P1 joonistus Pilt 3



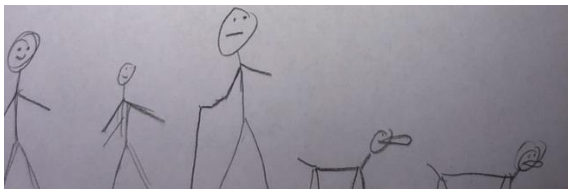
T5 joonistus Pilt 4

Lapsed joonistasid samad tegelased, keda mainisid nimekirjades. Erines P3 (Pilt nr 5), kes tõi nimekirjas välja palju tema jaoks olulisi tegelasi, kuid nendest joonistas vaid lemmiklooma, isa ning kodu, kuna neid pidas ta endale kõige olulisemateks.

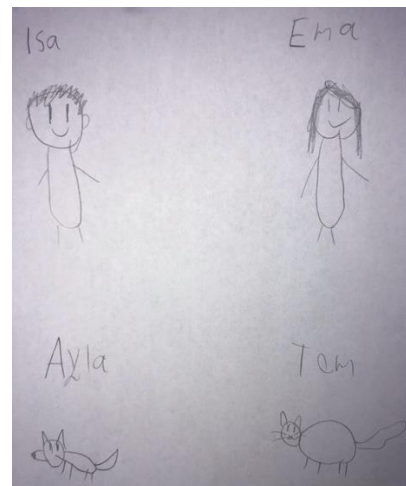


P3 joonistus Pilt 5

Loovülesande teostamiseks võtsin laste jaoks kaasa paberit, hariliku pliiatsi, pastaka ning värvilised pliiatsid, samuti said nad kasutada kõiki vahendeid, mis neil endil olemas olid. Kõik laste joonistused tundusid mulle rõõmsameelsed. Joonistused olid enamasti must-valgelt hariliku pliiatsiga tehtud (näiteks Pildid nr 6 ja 7) ilmselt võttis värvimine laste jaoks liialt aega. Nimekirjasid koostati nii hariliku kui pastakaga.



P4 joonistus Pilt 6



T1 joonistus Pilt 7

3.2 Laste kokkupuude lemmikloomadega

Nägin teatavaid ühisusi lapse elukoha ning tema omatava lemmiklooma vahel. Valdavalt omasid linnas ja/või korteris olevad lapsed kassi ning maal ja/või majas elavad lapsed koera.

Põhjendusi sellele toon välja analüüsi peatükis 3.3. Erandiks oli T3, kes elab linnas korteris ja kellel on suurekasvuline tõukoer. Maal elavatest lastest T4 omab seal lisaks koertele veel mitmeid teisigi loomi ning T5 elab küll linnas korteris, kuid tema lemmikloom (siidikana) elab vanavanemate juures. Peale T5 elasid kõik lapsed oma lemmikloomaga koos.

Lemmiklooma saamise lugu

Intervjuudest selgus, et paljudel lastest olid kodus tõuloomad ning nende päritolulood olid seotud kas sotsiaalmeedia kuulutuse või kasvandusest valimisega. Lemmiklooma võtmise põhjustest tõid lapsed välja, et kas terve pere või perelapsed olid juba pikka aega tahtnud lemmiklooma. Lõpliku otsuse looma võtmise ning tõu kohta tegid aga täiskasvanud. Küsimusele, miks just seda liiki lemmikloom perre võeti, vastasid lapsed enamasti, et korteris peaksid elama väiksed lemmikloomad ning koerad pigem oma majas.

P1: *„Ei no, sellepärast et no, me oleks võinud koera ka võtta, aga me elame korteris ja siis ei hakanud sellepärast võtma.“*

T2: *„Mmm, no kindlasti peab mõtlema, et kus nad elavad, et korteris ei saa siukest koera eriti võtta, pigem võtaks siis kassi, sest koer tahab kogu aeg õue ja tegevust, aga korteris ei ole eriti ruumi ja /.../ Jah, ei no majas elades võib ka kass muidugi olla, aga et noh koeraga võiks ikkagi majas olla, sest noh pole eriti ruumi korteris.“*

T2 vastas, et nende pere ongi nn. koerainimesed. Arvan, et ta mõtles selle all, et nende pere eelistab koeri kassidele. Tema sõnul kassid ei taha sülllevõtmist ega paitamist ning vehivad käpaga.

T2: *„/.../ tavaliselt kassid ei taha eriti siukest sülle võtmist ja niimoodi, et noh, ei taha üldse paitamist ja kohe hakkavad käpaga vehkima ja siis me tahtsime kõik koera.“*

Lapsed pidasid koeri sõbralikemaks kui kasse. Ka T1 tõi kasside miinuseks välja, et nad kraabivad diivanit, hävitavad asju ning neil peab olema liivakast.

T1: *„Sellepärast, et kassid võivad ju kraapida diivanit puruks ja seda ei taha. /.../ nad hävitavad päris palju asju ja siis on see värk, et kui nad peavad tegema mingit häda on ju, siis peab olema see liivakast.“*

Koeraga seevastu saab jalutada ning ta hoolitseb oma peremehe eest. Teda saab kaisus hoida ning paitada. P4 tõi välja, et talle meeldivad koerad kõige enam, kuna nad on kogu aeg sõbralikud ning saavad asjadest paremini aru kui teised loomad. Kassid võivad küünistada, aga koerad pole kordagi (tema loomaarstist ema) hammustanud. Huvitaval kombel kõik lapsed, kellel kass või muu lemmikloom oli, ei kritiseerinud sel viisil koeri.

Lapsed mainisid samuti, et lemmikloom võeti, kuna ta on armas, nunnu, pisike ning temaga on lõbus. Oli neid, kes tõi välja, et merisiga on tore süles hoida ning ta mõjub rahustavalt. T5 mainis, et kanad on toredad, kuna nad käivad pesa peal ja munevad ning mune saab siis kas keeta või neist omletti teha. P4 tõi esile, et koertega on vahva mängida ja trenni teha, neid treenides peab ka laps ise trenni tegema. Samuti rõhutas ta, et koerte pärast peab poiss pingutama isegi siis, kui ei viitsi.

Mitmed lapsed rääkisid, et nende üheks looma võtmise põhjuseks oli, et peres on ka eelnevalt sama lemmikloom olnud. Samas T3 oli eelnevalt omanud kalasid, papagoide ja merisiga, kuid tema praegune lemmikloom oli koer. Ka T4 peres oli eelnevalt olnud lehm, kelle nad loovutama pidid. Ehk siis see väide ei kehti päris kõigi puhul. Oli ka neid, kes tõi välja, et närilised peres on välistatud lapse heinaallergia tõttu või esines lapsel allergia näiteks kasside vastu. Seega on ka terviseaspekt potentsiaalse lemmiklooma valimisel oluline.

Lemmikloom, kes elab mujal

Peale oma kodus olevate lemmikloomade, küsisin laste käest, kas nad teavad ka mõnda tuttavat lemmiklooma kuskil mujal asupaigas. P1, P3 ning T1 tõi välja oma vanaema kassi. P3 ja T1 väitel on tegemist metsikute kurjade kassidega, kes ei taha liigset tähelepanu, muutuvad agressiivseks ning võivad siis ka hammustada. P3 kirjeldas kassi kui metsikut, mille all ta ilmselt pidas silmas, et tegemist ei ole tõukassiga. Tema sõnul metsik kass teeb haiget ja pahandust. Sellise järelduse võis poiss teha vastandades endal kodus olevat tõukassi. Samas tõi P3 intervjuu jooksul välja, et ka tema tõukass teeb poisile haiget, kui kassi liigselt kiusata. Ka P2, kellel oli kodus n-ö metsik kass, ei toonud välja, et kass on agressiivne. Seega ei olene kassi agressiivsus tema tõustaatusest.

Teised lapsed mainisid sõprade lemmikloomi, kuid kellelgi ei olnud nendega olnud lähedasemat sidet peale sõbral külas käies looma vilksamisi nägemise. Üldiselt teadsid lapsed

sõpradel kodu olevaid kasse/koeri, kuid T4 tõi välja, et paljudel tema tuttavatel on kodus ka kilpkonnad ja papagoid.

3.3 Lapse ülesanded lemmiklooma eest hoolitsemisel

Eelnevas peatükis tuli välja, kuidas lemmiklooma perre võtmine oli enamasti nii laste kui ka pere ühine soov. Lemmiklooma eest hoolitsemine ning ülesanded, mida lapsed täitma pidid erinesid intervjueeritute hulgas. Mitmed lapsed kõnelesid, et põhiline lemmiklooma eest hoolitseja on nende peres ema. Ema kasside puhul söötis, kammis, lõikas küüsi ning vahetas liivakasti ja koerte puhul lisaks veel vannitas ning jalutas neid. Laste kohuseks oli üldiselt sel juhul loomaga mängida, kuid minu uurimuses erines P2, kelle ülesandeks oli tühjendada prügikasti.

T1: „Ma pean temaga (koer) mängima, ja no ma pean mõnikord ka talle süüa andma, aga tavaliselt ma nagu kõndima temaga ei lähe sellepärast, et tal on nii palju jõudu ja ma lihtsalt lohisaksin tal järel lihtsalt.“

Järgmisena eristusid laste vastustest juhtumid, mil laps ise oli kohusetundlikult põhiline lemmiklooma eest hoolitseja. Sellistel juhtudel, mille näideteks saab intervjuudest tuua T3 ja T4, söötis laps looma vastavalt vajadusele, pani talle vett ning koera omav tüdruk käis temaga ka jalutamas. T3 puhul oli isa ülesanne koeral küüsi lõigata, kuid see võib tulla ka sellest, et tegemist on kohustusega, mis vajaks niikuinii täiskasvanu järelevalvet, et mitte loomale kogemata liiga teha. T4 pidi lisaks söötmisele ka meriseal puuri puhastama, tema isa käis koertega jalutamas ning ka ema ja õde käisid kanade juures. Tüdrukul oli kaks koera, seega võib ka siin oletada, et ehk käiks kahe koeraga jalutamine lapsel üle jõu ning täiskasvanul on seda lihtsam teha.

T4: „Et kui ma hommikul ärkan, siis ma panen tavaliselt oma meriseale süüa näiteks, ma ei tea heina panen juurde, kui ta on selle ära söönud. Ja siis ma lähen kooli, siis kui ma koolist tulen, siis ma käin oma kanade juures ja siis ma panen neile ka toitu ja siis olen nagu koertega. Ja siis ma lähen tuppa ja siis ma õpin ära. Ja siis olen vahepeal meriseaga ja /.../ Kõige rohkem ongi oma meriseal, kuna tal tuleb vahetada mingi kaks korda nädalas vett ja siis puhastada puuri mingi üks või kaks korda nädalas ja siis.. jah.“

Viimase teemana ilmsid need, kelle peredes oli lemmiklooma eest hoolitsemisel ühine koormus nii laste kui vanemate vahel. T2 puhul oli ema ülesanne koera sööta, kuid tüdruk andis igal koolipäeva hommikul koerale maiustust ning nädalavahetuseti käis jalutamas. P3 söötis oma kassi hommikuti ning nädalavahetuseti ka õhtul, nädala sees oli õhtuti söötmine ema ülesanne. Ema löikas kassil ka küüsi ning koristas liivakasti.

P3: *„Hommikul ärkan üles, siis panen kassile söögi maha ja siis söön ise ka. Pesen hambad ära ja siis, kas lähen ema.. emaga või ootan bussi ja siis kass jääb üksi koju. Ja siis tulen koolist koju ja..ja siis ta ootab mind ukse vastas /.../ Ema löikab kassil küüsi ja paneb ka vahepeal toitu kassile maha ja siis koristab kassi vetsu.*

Ka P4 pidi oma koeri kaks korda päevas söötma ning õhtuti nendega jalutamas käima. Poisil oli ka tore hobi *agility* näol. Tegemist on võistlusspordiga, kus koer peab läbima takistusraja. Selle jaoks käib ta koertega treenimas ja/või võistlustel nädalavahetuseti. P4 ema ülesanne on veel lisaks kahel korral nädalas koertega trennis käia ja hommikuti jalutamas. P4 pidi koeri veel pesema, kammima ning neil küüsi lõikama.

P4: *„Hommikul tuleb kooli, kui õhtul koju läheb, siis lihtsalt käin taga õues jalutamas ja annan süüa nii hommikul kui õhtul /.../ Tavaliselt nädalavahetusel käib kusagil, kas metsas jalutamas või on võistlused /.../ selles mõttes, et vahepeal peseb neid, kammib, lõikab küüni. Kui.. enamasti, kui ise jogurtit sööb, annab neile jogurtitopsi limpsida. Ja siis on neil alati ninad jogurtised, mõnikord ka pead.“*

Ning T5 siidikana elas nädala sees vanavanemate juures, seega oli nädala sees kana söötmine ja heaolu eest hoolitsemine vanavanemate ülesanne. Nädalavahetuseti, kui T5 kana küllastamas käis, tegeles ta aga temaga ise. Pani kõigile kanadele süüa ja heina ning koristas lauta. T5 tõi intervjuus ka välja, et vanemate ülesanne on osta loomadele süüa, seda võib aga ilmselt koolilaste puhul üldistada kõigile intervjuus osalejatele.

3.4 Negatiivsed küljed lemmiklooma omamisel

Lapsed oskasid intervjuudes välja tuua mitmeid negatiivseid aspekte, mis kaasnevad lemmikloomade omamisega. Intervjuudest selgus, et kõige suurem miinuspool lemmiklooma omamisel on selleks kuluv ajaline ja rahaline ressurss, lemmikloom on kui lisakohustus.

Lemmiklooma pidamisega seonduvad järgnevad ülesanded: koristamine, jalutamas käimine ning söötmine ja söögi ost. Tema üle peab pidama pidevat järelevalvet. Inimestel, kellel lemmikloomi ei ole, on tõenäolisemalt palju rohkem vaba aega. Enamik lapsi omas tõulooma ning kuna tõuloomad on üsna kallid, siis seega on tegemist omaette väljaminekuga.

Lemmiklooma omamine ei ole lihtne, kuna nad nõuavad tõsist hoolitsemist. Loomi tuleb toita ning neile tähelepanu anda, kuna tegemist on siiski elusolendiga. Laste arvates võib lemmikloom olla koormaks just lapse vanematele ning enne lemmiklooma koju toomist tuleb kindlasti läbi mõelda ning teha kaalutletud otsus. Arvestama peab, et loomad võivad aeg-ajalt olla tüütud ja väsitavad. Neid on vaja pidevalt lasta tuppa ning toast välja. P2 pidas lemmikloomaga seonduvaid kohustusi mõnikord koormavaks. Näiteks kui ta ei viitsi parasjagu prügikasti välja viia, kuid seda tuleb siiski teha. T2-l on koer, kes haugub palju. T1 lisas, et tema koera miinusteks on ulgumine, haukumine ning see, et noor koer vajab palju mänguaega. Koertega on vaja ka jalutamas käia. Nad närivad esemeid, kriimustavad riideid ja nende häda peab koristama. Ka kassid võivad olla kohati agressiivsed kui neid kiusata. P4 tõdes, et kui lemmikloomal esinevad terviseprobleemid, siis pakuvad nad omanikele tohutut muret.

P4: „Kui nendega midagi juhtub, kui nad haigeks jäävad, siis on meeletu mure ja siis ei suuda mitte millelegi keskenduda.“

Intervjueeritavad rääkisid, et kui terve pere läheb reisile, siis on vaja leida lemmikloomale hoidja.

P1: „/.../ vahepeal, kui me kuskile kaugemale lähme ära mitmeks päevaks, siis ta on üksi kodus, aga no siis me leiame selle, kes teda söödaks.“

P4: „Mmm, kui tahad reisile minna, ei ole muret, kus sa looma jäta ja... sa ei pea muretsema kellegi pärast. Kui sa tahad näiteks kuskil olla ja jääd pikemaks, mis saab temast ja niimoodi /.../ Tavaliselt käime iga koolivaheaeg.“

T4: „Sest et, kui ma kusagile lähen, näiteks ka reisile või kusagile, siis mul vanaema ja vanaisa nagu tegelevad nendega.“

Lastega vesteldes selgus, et lemmiklooma pidamisega kaasnevad nii mõningad puudused, millest lapsed ise olid teadlikud ja oskasid välja tuua ning analüüsida.

3.5 Positiivsed küljed lemmiklooma omamisel

Negatiivse kõrval leidis intervjuudes palju positiivset, mida lemmiklooma omamine laste ellu juurde on toonud. Lastele meeldib oma helluse jagamine lemmikloomaga. Nende arvates on lemmikloom tore ja armas ja neile meeldis talle pai teha, kaisutada, kallistada ning musutada. Pai tegemisel saab ka loomaga rääkida ning loom kuulab. Lastele meeldis loomade eest hoolitseda, näiteks peab kinni pidama kindlatest söötmis- ja jalutamisaegadest, mis tekitab rutiini. Ka hoolitsemise ajal on võimalik loomaga rääkida.

Intervjuudest selgus, et lemmikloom pakub lastele seltsi, mis on eriti oluline, kui laps on üksinda kodus. Üksinda kodus olles tuntakse ennast üksikuna ning vahel hakkab ka hirmus, siis on hea, kui lemmikloom on ligidal ja tunnetab lapse hirmu. Lemmikloom mõjub kui sõber või kaaslane, kellega saab koos aega veeta. T4 rääkis, et lemmiklooma jaoks ei ole oluline, milline on lapse välimus või iseloom, ta võtab last just nii nagu ta on. T2 ning T5 mainisid ka et neile meeldib, et keegi on alati kodus ootamas peale pikka koolipäeva. Päevasel ajal saab lemmikloom hea vaheldusena rahulikult üksinda kodus olla. Lapsed pidasid lemmiklooma ka heaks vahendiks igavuse peletamisel. Loomaga saab mängida ning mõnikord mõjub ta kui motivaatorina, miks teha ülesandeid, mida ei viitsi muidu teha. Näiteks kassi prügikasti tühendamisel on lapsel võimalik saada õues värsket õhku ning koeraga jalutama minnes tasub mõelda, et nende eluiga on lühem ning jalutamine on looma lemmik osa päevast nagu tõdes T2.

T2: „Et, kui on tunne, et ei viitsi koeraga välja minna, siis võiks ikka minna küll, sest nende elu on palju lühem ja siis see on nagu nende lemmik osa päevast.“

Lapsed tõid välja ka, et lemmikloomad rahuldavad nende emotsionaalseid vajadusi. Näiteks leevendavad viha- ja kurbusetunnet.

P2: „/.../ ema äratab mind ülesse, tuleb kassiga minu tuppa, tõstab voodi peale mulle kassi. Ja siis kass hakkab mind üles ajama./.../ tänu talle ma ärkan paremini ülesse kui varem.“

P3: „Siis, kui ma vihane olin, siis ta tuli minu juurde ja tahtis pai saada ja siis mul läks viha üle.“

P4: „aitab... Siis, kui on väga halb tuju ja midagi on täiesti valesti läinud. Siis ka see, et ta saab aru, et sul on paha tuju ja tuleb su juurde ja nagu lohutab.“

Lemmikloomad on veel mitmes valdkonnas kasulikud, näiteks saab nendega harrastada erinevaid spordialasid. Ilma lemmikloomata veedaksid lapsed rohkem aega nutiseadmetes, kuid lemmiklooma omades tekib aeg-ajalt tunne, et tahaks telefoni käest panna ning loomale paisid ja kallistusi jagada. Samuti on olemas teraapiakoerad, keda saab kasutada kallistamiseks ja musudeks, et vähendada vaimse tervise probleeme nagu näiteks depressiooni.

Laste jaoks oli lemmikloomal nende elus väga oluline roll. Looma nähti nii kui mängukaaslast, seltsilist ja parimat sõpra kui ka lähedasemat pereliiget. Lemmikloom mõjus lastele kui nii-öelda vaikiv kuulaja, kellega saab kõigest rääkida. T1 näeb oma koera lisaks kui õde ning koeral oli tema olus isegi suurem roll kui tema päris õel.

T1: „Minu koer mängib sõbra rolli rohkem või näiteks õe rolli. /.../ Mul on suurem õde, aga meil on erinevad isad, aga jah. Nagu Ayla, isegi, kui ta on lemmikloom ja ta ei ole minu päris õde, ta sobib mulle paremaks õeks kui mu päris õde.“

Seega on loomade roll laste jaoks väga subjektiivne ning sõltub sellest, kui lähedast sidet lapsed oma lemmikuga tunnevad. Pean selle all silmas, et laste kirjeldustes esines erinev huvi loomaga tegelemisse ning mida interaktiivsem suhtlus lapsel loomaga on, seda lähedasem on kindlasti ka nende omavaheline suhe.

3.6 Laste soovitusel lemmiklooma võtmisel

Uurimuses osalejad tõstsid esile, et tulevase lemmiklooma omajana on väga oluline kindlasti looma eest hoolitseda, teda ei tohi unarusse jätta. Hoolitsemine tähendab nii füüsiliselt toitmist, pesemist, ravimist, kammimist kui ka paitamist, et tal oleks oma inimese juures hea olla. Lemmikloomaga peab hästi läbi saama. Teda ei tohi kiusata ega talle muul viisil haiget teha. Vastasel korral võib ta inimesele vastu haiget teha, kuid sel juhul ei tee loom seda meelega, vaid inimene on teda mingil viisil provotseerinud. Intervjuudest selgus, et laste arvates ei sobi

koerad korterisse, vaid korteris elades peaks võtma pigem kassi. Suured koerad vajavad palju liikumist ning seetõttu suuremat territooriumit. Korterisse elama sobivad lisaks kassile veel näiteks närilised – merisead ja jänesed.

Lapse esimeseks lemmikloomaks on sobilikud näiteks kassid või koerad, kuna nemad on kõige populaarsemad lemmikloomad. Samas ka hamster on hea variant, kuna tema kui puurilooma eest hoolitsemine on lihtsam. Hamster ei võta enda alla nii palju aega ning temaga pole vaja ka jalutamas käia.

T4: „No, kui nad tahavad, siis alustada näiteks kassist või koerast. Nad on nagu kõige tavalisemad sellised. /.../No hamster või selline pisike /.../ Kuna tema eest on lihtne hoolitseda pigem. Et temaga ei pea jalutamas käima ja niimoodi.“

Kuigi paljudel intervjueeritustest olid kodus tõuloomad, siis selgus, et tegelikult polnud enamikul neist vahet, kas lemmikloom on võetud kasvandusest või varjupaigast. Varjupaik on hea koht, kust omale lemmikloom võtta. See on võimalus anda loomale uus kodu ning teda sel viisil aidata. Küll aga on varjupaikade miinuseks, et tõulooma soovijad endale sealt tihti seltsilist ei leia. Samuti võivad laste arvates varjupaigas olevad loomad olla haiged. Varjupaiga varianti lemmikloomade võtmiseks mainis intervjueeritustest ainult üks laps, ülejäänud rääkisid siiski looma ostmisest.

IV PEATÜKK: ARUTELU

Lemmikloomad on laste elus kesksel kohal. Loetledes endale olulisi tegelasi, lisasid lapsed sinna igal korral ka lemmiklooma. Kõige populaarsemad lemmikloomad on siiski kass ja koer. Intervjueritute kolmel oli kodus kass, neljal koer ning kahel muu loomaliigi esindaja.

4.1 Interaktiivne ülesanne

Paludes lastel koostada nimekiri ning joonistada neile olulisi tegelasi, on võimalik heita pilk lapse sisemaailma, kus ta võib ehk avaldada mõtteid, mida ta verbaalselt ei väljendaks või endale ei teadvusta. Oluliste tegelaste nimekirjadest võib järeldada, et 12-13aastased peavad lemmikloomi endale olulisteks, kuna kõik lapsed loetlesid seal lemmikloomi. Kuna tegelased pidi nimekirja seadma tähtsuse järjekorras, siis nähtus, et lemmikloomi peeti isegi tähtsamateks oma inim-pereliikmetest. Samuti võib järeldada, et kui laps loetleb lemmikloomi vaheldumisi pereliikmetega, siis ta ilmselt peab lemmikut pereliikmega tähtsuselt üsna samal tasemel olevaks. Loomingulise ülesandega muutub paratamatult kujuteldav lapse jaoks isiklikuks ning ta kajastab ilmselt selle, mis talle emotsiooniajendil kõige olulisem tundub. Et aga mingeid sügavamaid järeldusi teha, peaks vaatama nende laste joonistuste arengut teatud aja tagant, milleks minu bakalaureusetöös paraku ressursi ei olnud.

Märtsin jt (2023) on leidnud, et Eestis on kasvanud perede hulk, kus laps elab kas üksikvanema või kasuvanemaga peres. Minu uurimuses olid lapsed eelnevalt vastanud, millisest perest nad pärit olid. Enamik lastest oli pärit mõlema vanemaga perest. Laste joonistatud pereliikmetes ning nende tegelikes peremudelites valdavalt erisusi ei olnud, kuid seda kahe erandiga. Üks laps joonistas ainult isa ning lemmiklooma ning üks laps ei joonistanud pildile oma isa, kuigi mainis teda nimekirjas. See võis olla nii aja kui ka paberi kokkuhoiu jaoks kui ka tuleneda lapse enda valikust tähtsustada teatud pereliikmeid teistele.

4.2 Lemmikloom – kohustus ja vastutus

Intervjuudest lastega selgus, et lemmiklooma perre võtmine on lapse enda või pere ühine soov, kuid seda, millist looma võtta, otsustavad vanemad. Sealjuures oli ilmne, et koerad peaksid elama majas mitte korteris. See kinnitab Saunders jt (2017) uuringut, millest selgus, et koeromanikud elavadki suurema tõenäosusega oma majas mitte üürikorteris. Veel pidasid lapsed lemmiklooma võttes oluliseks teatavaid iseloomu- ja füüsilisi omadusi nagu näiteks:

lõbus, pisike, armas, nunnu. Vanemad võivad lemmiklooma oluliseks pidada veel põhjusel, et loomad arendavad laste empaatilisust, seda faktorit aga lapsed ise ilmselt välja ei oskaks tuua. Laste ja lemmikloomade vahelist empaatiat on uurinud näiteks Daly ja Morton (2003).

Lemmikloomad aitavad lastel õppida uusi kohustusi. Nende eest peab hoolitsema ning nende vajadusi katma. Kohustuste ning vastutuse õppimine tuleb ka lapse hilisemas elus kasuks. Sel viisil õpivad nad ka enda ja tulevikus oma laste eest hoolitsema. See tõendab Daly ja Mortoni 2003. aasta uuringut, milles jõuti samuti järeldusele, et 12-13aastased lapsed seostavad lemmiklooma omamisega esmajoonel hoolitsemisega seonduvaid kohustusi. Lisaks kohustusele ja vastutusele võivad lemmikloomad õpetada lastele ka kannatlikkust. Neid omadusi õpib laps muidugi ainult siis, kui ta osaleb aktiivselt lemmiku hooldamisel. Ülesanded lemmiklooma eest hoolitsemisel jagunesid minu intervjueeritute peredes erinevalt. Osa intervjueeritustest hoolitsesid primaarselt ise looma eest, kuid teised jagasid vastutust vanematega või hoolitsesid vanemad ise lemmiklooma eest. Lemmiklooma heaolu eest vastutades õpivad lapsed empaatia osatähtsust teiste olendite tunnetele ja vajadustele reageerimisel (Vidovic jt, 1999).

Kuigi lemmiklooma omamine on kindlasti üldjoontes positiivne kogemus, siis kaasneb sellega ka teatavaid negatiivseid aspekte. Seega lasub omanikul looma võtmisel ka automaatne vastutus. Nii mõnestki intervjuust selgus, et lemmikloomale kulub palju nii ajalisi kui ka rahalist ressursi. Tõuloomad on tihti üsna kallid ning neile on tarvis osta spetsiaalset sööki ja vahendeid. Intervjueeritud tõdesid, et lemmikutel on kindlad söötmiss- ning jalutamisaegad ning aeg-ajalt võivad nad tüütud olla, mistõttu peab omanikul olema piisavalt kannatlikust loomaga tegelemiseks. Esimeseks lemmikloomaks sobiks ka näiteks varjupaigast võetud koer või kass. Sel viisil on võimalik anda loomale armastav ja hooliv kodu ning varjupaigast looma võtmine ei ole ka finantsiliselt samaväärne tõulooma soetamisega.

Vastanud tõid küll välja, et kassid võivad agressiivsusest tingitult küünistada ning hammustada, kuid huvitaval kombel ei maininud keegi koerte agressiivsust ning sellega kaasnevaid ohtusid. Omaette vajaliku kuid valusa õppetunni annab lastele kindlasti ka lemmiklooma kaotus, mida lapsed samuti välja tõid. Zilcho-Mano jt (2011) on leidnud, et lemmiklooma kaotusega kaasnev leinaprotsess võib mõjutada ka edasisi kiindumussuhteid loomadega.

Esmakordse loomaomanikuna on loomulikult oluline teada hoolitsemise mastaapi, mis lemmiklooma omamine endaga kaasa toob. Kui ei vanem ega laps ei soovi näiteks kassi liivakasti koristada, peaks ümber mõtlema, kas kass on antud peresse kõige sobivam lemmikloom. Nagu eelnevalt mainitud, siis arvestada tuleb ka looma suurusega – suured koerad sobiksid ideaalis elama oma majja koos piisava õuealaga. Paraku tegelevad lemmikloomade eest hoolitsemisega peamiselt lapsevanemad, seetõttu jääb suur osa looma omamisega kaasnevast vastutusest lastele kaugeks ning kogenematuks.

4.3 Lemmikloom suhtlemispartnerina

Vastukaaluks vähesele negatiivsele, toob lemmiklooma omamine endaga kaasa hulganisti positiivseid külgi. Lemmikloomi saab hellitada ning lisaks kohustuslikule ja vahepeal koormavana tunduvatele ülesannetele, on lemmiku eest hoolitsemine ka meeldiv tegevus, mis seob looma ja inimese vahelist sidet ning armastust veelgi. Lemmikloom ootab pereliikmeid alati peale tööd ja kooli kodus. Sellele järeldusele on jõudnud ka Beck ja Katcher oma 1996. aasta uurimuses. Minu intervjuudest ilmsel, et lapsed suhestusid lemmikloomaga ning soovisid temaga aega veeta. Lemmikloomaga on hea harrastada erinevaid spordialasid ja ta võib laste arvates vähendada nutisõltuvust, pakkudes vahelduseks ka füüsilist mänguaega. See hoiab lapsi ka füüsiliselt aktiivsetena. Üks laps tõi intervjuus ka välja, et lemmikloomad aitavad depressiooni vähendada. Bao ja Schreer (2016) oma uurimuses sellisele järeldusele ei jõudnud, kuid lemmiku paitamine ning kaisutamine võib kindlasti vähendada negatiivsete emotsioonide esinemist nii lastel kui ka täiskasvanutel.

Lemmikloomad pakuvad seltsi ning mõjuvad ühena pereliikmetest. Ka Archer (1997), Triebenbacher (1998) ja Tipper (2011) on leidnud, et lemmiklooma üks ülesandeid on pereliikmetele seltsi pakkumine. Lemmikloomi omavad lapsed kogevad vähem üksildust. Looma võib näha ka endale lähedasemana kui päris veresugulasi. McNicholas ja Collis (2001) panid oma uurimuses rõhku sellele, et laste suhted loomadega pakuvad inimsuhetest rohkem lastele mugavust, lugupidamist, tuge ning lapsed leiavad, et neid saab rohkem usaldada.

Toetudes nii uuringutele kui ka laste endi arvamusele mõjub lemmiklooma omamine lastele igal juhul hästi ning toetab neid nii vaimselt kui füüsiliselt. Loomaomamine toetab laste emotsionaalset arengut ning kujundab lapse õrna ja empaatilist isiksust (Daly ja Morton, 2003).

Edaspidi võiks uurida näiteks empaatiat lapse ja lemmiklooma suhtes. Sellel teemal leids küll palju teoreetilist materjali, kuid millele mina selles uurimuses ei lähenenud. Samuti võiks uurida nooremate laste arvamusi lemmiklooma omamisest. Daly ja Morton (2003) on leidnud, et vanuses 8-9 ei pea lapsed lemmikloomadega seondult esmatähtsaks kohustusi ja hoolitsemist, vaid hoopis lemmiklooma kui pereliiget, kes jagab tingimusteta armastust. Kuigi minu uurimusest selgus, et ka 12-13aastased peavad lemmiklooma pereliikmeks, siis oleks huvitav näha nooremate laste perspektiivi sellele teemale ning Eesti kontekstis.

KOKKUVÕTE

Minu uurimuse eesmärgiks oli anda ülevaade lemmiklooma omamise tähendustest laste elus. Uurimistöö teostamiseks viisin läbi kokku 9 intervjuud lastega vanuses 12-13 eluaastat. Intervjuud toimusid veebruaris-märtsis 2023. Lisaks intervjuudele viisin lastega läbi ka loovülesande, mis koosnes kahest osast. Esmalt pidid lapsed koostama nimekirja kõigist neile olulistest tegelastest ning seejärel need samad tegelased joonistama.

Loovülesandes selgus, et 12-13aastased lapsed määratlevad lemmiklooma kui endale olulist tegelast ja peavad lemmikloomi enda pereliikmeteks ning sõpradeks. Kõige üldisemalt on lemmikloomad laste jaoks positiivse tähendusega.

Lisaks tähendab lemmikloom lapse jaoks kohustust ja vastutusevõttu. Nad räägivad sellest, et lemmikloom võtab enda alla suure ajalise ning rahalise ressursi. Lemmikloomad vajavad pidevat hoolt, mistõttu lemmiklooma omamine õpetab lastele kohusetundlikkust ning vastutust. Lapsed soovivad, et enne peresse looma võtmist on oluline endale selgeks teha, millised ülesanded loomapidamisega kaasnevad ning kes neid peres täitma hakkavad, sh milline on lapse enda vastutus ja roll.

Lapsed rääkisid lemmikloomast ka kui suhtluspartnerist ja läheduse pakkujast. Lemmikloomad on need, keda saab usaldada ja kellega on hea rääkida. Lastele meeldib lemmikloomi hellitada ning nende eest hoolitseda. Lemmikloomaga saab koos aega veeta ning ta peletab igavust. Lapsed rääkisid ka, kuidas lemmikloomaga saab harrastada erinevaid spordialasid – näiteks *agility*. Lisaks peletab lemmikloomaga tegelemine lapsed eemale nutiseadmetest.

Negatiivsena seoses lemmiklooma omamisega tõid lapsed välja, et näiteks koertega peab lapse tahtest hoolimata õues jalutamas käima ning loom võib pideva tähelepanusooviga muutuda tüütuks. Esimeseks lemmikloomaks soovitasid lapsed võtta kas kassi, koera või hamstri, seejuures soovitasid nad suuri koeri korteris mitte pidada.

Lemmiklooma perre võtmine ning tema eest hoolitsemine nõuab laste arvates palju läbimõtlemist ja kaalumist. Minu uurimus näitas, et 12-13aastased lapsed peavad lemmikloomi enda elus tähtsaks osaks ning oskavad analüüsida oma elu koos lemmikloomaga nähes nii selle häid kui halvemaid külgi.

KASUTATUD KIRJANDUS

Anderson, P.K. (2003). A bird in the house: An anthropological perspective on companion parrots. *Society and animals*, 11(4), 393-418. <https://doi.org/10.1163/156853003322796109>.

Archer, J. (1997). Why do people love their pets?, *Evolution and Human Behavior*, 18(4), 237-259, [https://doi.org/10.1016/S0162-3095\(99\)80001-4](https://doi.org/10.1016/S0162-3095(99)80001-4).

Bagnoli, A. (2009). Beyond the standard interview: the use of graphic elicitation and arts-based methods. *Sage Publications*. 9(5), 547-570. DOI: 10.1177/1468794109343625.

Bao, K. J ja Screer, G. (2016). Pets and happiness: Examining the association between pet ownership and wellbeing, *Anthrozoös*, 29(2), 283-296, DOI:10.1080/08927936.2016.1152721.

Barker, S., Barker, R., Schubert, C., Kuo, S., Kendler, K. ja Dick, D. (2020). The relationship between pet ownership, social support, and internalizing symptoms in students from the first to fourth year of college. *Applied Developmental Science*, 24(3), 279–293, DOI:10.1080/10888691.2018.1476148.

Beck, A. M, Katcher, A. H. (1983). *Between pets and people: The importance of animal companionship*. West Lafayette: Purdue University Press.

Branson, S., Boss, L., Cron, S. ja Kang D.-H. (2016). Examining differences between homebound older adult pet owners and non-pet owners in depression, systemic inflammation, and executive function, *Anthrozoös*, 29(2), 323-334, DOI: 10.1080/08927936.2016.1152764.

Christensen, P. ja Prout, A. (2002). Working with ethical symmetry in social research with children. *Childhood: A Global Journal of Child Research*, 9(4), 477–497. <https://doi.org/10.1177/0907568202009004007>.

Convention on the rights of the child (20.11.1989). *United Nations*. Kasutatud 23.12.2022.

Daly, B. ja Morton, L. L. (2003). Children with pets do not show higher empathy: A challenge to current views, *Anthrozoös*, 16(4), 298-314, DOI: 10.2752/089279303786992026

Djakiv, A. (2018). *Perekond kui võrgustik - lapse perspektiiv*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, sotsioloogia, sotsiaaltöö, sotsiaalpoliitika õppekava.

Driscoll, C.A, Macdonald, D.W, O'Brien S.J. (2009). From wild animals to domestic pets, an evolutionary view of domestication. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 106(1), 9971-9978, DOI:10.1073/pnas.0901586106.

Grant, R.A, Montrose, V.T, Wills, A.P. (2017). ExNOTic: Should we be keeping exotic pets? *Animals*, 7(6), 47. <https://doi.org/10.3390/ani7060047>.

Green, J. D., Coy, A. E., Mathews, M. A. (2018). Attachment anxiety and avoidance influence pet choice and pet-directed behaviours. *Anthrozoös*, 31(4), 475-494, <https://doi.org/10.1080/08927936.2018.1482117>.

Horstman, M., Aldiss, S., Richardson, A., Gibson, F. (2008). Methodological Issues When Using the Draw and Write Technique With Children Aged 6 to 12 Years. *Qualitative Health Research*. 18(7), 1001-1011. DOI: 10.1177/1049732308318230.

Kidd, A. H. ja Kidd, R. M. (1980). Personality characteristics and preferences in pet ownership. *Psychological Reports*, 46(3,1), 939–949. <https://doi.org/10.2466/pr0.1980.46.3.939>.

Kidd, A.H. ja Kidd, R. M. (1999). Benefits, Problems, and Characteristics of Home Aquarium Owners. *Psychological Reports*, 84(3), 998-1004, <https://doi.org/10.2466/pr0.1999.84.3.998>.

Laherand, M.-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Sulesepp.

Lennox, A.M., Harrison, G.J. (2006). The companion bird. *Clinical Avian Medicine*, 20.aprill. Kasutatud 13.01.2023, <https://www.ivis.org/library/clinical-avian-medicine/companion-bird>

Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M., Strömpl, J. (2014). Intervjuu. Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. Kasutatud 19.01.2023, samm.ut.ee/intervjuu

Lichtman, M. (2014). Qualitative research for the social sciences. *SAGE Publications, Inc.*, <https://doi.org/10.4135/9781544307756>

Loomakaitseeadus § 2 lõige 3 (01.01.2023). *Riigi Teataja*. Kasutatud 04.01.2023. <https://www.riigiteataja.ee/akt/116122022011?leiaKehtiv>

McConnell, A. R., Lloyd, E. P. ja Humphrey, B. T. (2019). We Are Family: Viewing Pets as Family Members Improves Wellbeing, *Anthrozoös*, 32(4), 459-470, DOI: 10.1080/08927936.2019.1621516

McNicholas, J. ja Collis, G. M. (2001). Children's representations of pets in their social networks. *Child: Childcare, health and development*, 27(3), 279-94. DOI: 10.1046/j.1365-2214.2001.00202.x. PMID

McNicholas, J., Gilbey, A., Rennie, A., Ahmedzai, S., Dono, J., Ormerod, E. (2005). Pet ownership and human health: a brief review of evidence and issues, *British Medical Journal*, 331(1252), 1252-1254, DOI:10.1136/bmj.331.7527.1252.

Morrow, V. (1998). My animals and other family: Children's perspectives on their relationships with companion animals, *Anthrozoös*, 11:4, 218-226, DOI: 10.2752/089279398787000526.

Morrow, V. (2011). *Understanding children and childhood*. Lismore: Southern Cross University.

Murumaa-Mengel, M. (2014). Loovuurimismeetodid. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Kasutatud 15.01.2023, Samm.ut.ee/loovuurimismeetodid

Märtsin, M., Nahkur, O., Abuladze, L. (2023). Peresuhted ning pereliikmete hinnang oma vaimsele heaolule. D. Kutsar (toim), *Eesti inimarengu aruanne 2023. Vaimne tervis ja heaolu* (173-186). Tallinn: SA Eesti Koostöö Kogu. 2023.inimareng.ee

Pet Food Manufacturer's Association. Pet Population 2022 (i.a). Saadaval internetis: <https://www.ukpetfood.org/information-centre/statistics/uk-pet-population.html>. (Kasutatud 13.01.2023).

Philips Cohen, S. (2002). Can pets function as family members. *Western Journal of Nursing Research*, 24(6), 621-638, DOI: 10.1177/019394502236636

Punt, M. (2016). *Kolmandate ja neljandate klasside õpilaste kogemused seoses loomade omamisega*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, humanitaar- ja sotsiaalsainete õpetamine põhikoolis.

Pärna, K., Reile, R. (2023). Eluviisi ja vaimse tervise seosed inimese elukaarel. M. Sisask (toim), *Eesti inimarengu aruanne 2023. Vaimne tervis ja heaolu* (105-112). Tallinn: SA Eesti Koostöö Kogu. 2023.inimareng.ee

Rost, D., Hartmann, A. (1994). Children and their pets. *Anthrozoos A Multidisciplinary Journal of The Interactions of People & Animals*, 7 (4), 242-254. DOI: [10.2752/089279394787001709](https://doi.org/10.2752/089279394787001709).

Sanyal, D., Douglas, T., Roberts, R. (1997). Salmonella infection acquired from reptilian pets, *Archives of Disease in Childhood*, 77, 345-346. DOI: [10.1136/adc.77.4.345](https://doi.org/10.1136/adc.77.4.345).

Sartain, S., Clarke, C., ja Heyman, R. (2000). Hearing the voices of children with chronic illness. *Journal of Advanced Nursing*, 4, 913-921. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.2000.t01-1-01556.x>.

Saunders, J., Parast, L., Babey, S.H., Miles, J.V. (2017). Exploring the differences between pet and non-pet owners: Implications for human-animal interaction research and policy. *PLoS ONE*, 12(6). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0179494>.

Soo, K., Kutsar, D. (2020). Kuidas elad, Eestimaa laps? Ülevaade 8-12 aastaste laste subjektiivsest heaolust. Tartu: Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituut.

Zilcha-Mano, S., Mikulincer, M. ja Shaver, P.R. (2011). An attachment perspective on human–pet relationships: Conceptualization and assessment of pet attachment orientations. *Journal of Research in Personality*, 45(4), 345-357. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2011.04.001>.

Tipper, B. (2011). A dog who I know quite well’: everyday relationships between children and animals. *Children's Geographies*, 9(2), 145-165, DOI: 10.1080/14733285.2011.562378

Triebenbacher, S. L. (1998). Pets as transitional objects: Their role in children's emotional development. *Psychological Reports*, 82(1), 191–200. <https://doi.org/10.2466/pr0.1998.82.1.191>

Vidović, V.V, Štetić , V.V ja Bratko, D. (1999). Pet Ownership, Type of Pet and Socio-Emotional Development of School Children, *Anthrozoös*, 12(4), 211-217, DOI: 10.2752/089279399787000129.

Warwick, C. (2014). The morality of the reptile “pet” trade. *Journal of Animal Ethics*, 4(1), 74–94. DOI: <https://doi.org/10.5406/janimalethics.4.1.0074>.

LISA 1. INTERVJUUKAVA

Uurija ja uurimistöö tutvustus ning nõusolekulehed. Uurija selgitab, et intervjuus osalemine on vabatahtlik, intervjuud salvestatakse ning intervjuueeritavate anonüümsus ning konfidentsiaalsus on tagatud. Uurija küsib, kas laps on eelnevast arusaanud ja nõus uurimuses osalema.

Sissejuhatavad küsimused:

- 1) On Sul enne alustamist küsimusi tekkinud?
- 2) Milline on Sinu kodu? Korter või maja, maal või linnas. On Sul kodus ka oma tuba?
- 3) Kellega Sa koos elad? Üks või mõlemad vanemad, vendade/õdede olemasolu.

Põhiosa küsimused:

I osa:

- 1) Kas Sul on kodus oma lemmikloom? Milline(sed)? Mis ta nimi on? Räägi temast. Kuidas lemmikloom Teie peresse tuli. Kaua ta Teil olnud on?
 - a) Kui ei ole, siis millist looma endale tahaksid, kui üldse? Palun põhjenda enda valikut või põhjenda, mis põhjusel kodulooma ei sooviks. Kas tead ka mõnda tuttavat lemmiklooma väljaspool oma kodu? Räägi temast, kus ja kellega ta elab, kui tihti teda kohtad?
- 2) Mis põhjusel lemmiklooma koju võtsite? Kelle algatus see oli?
 - a) Mis põhjusel Sul senini looma olnud ei ole? Kuivõrd oled üles näidanud motivatsiooni endale lemmikloom saada?

II osa:

- 1) Milline näeb välja Sinu tavaline koolipäev lemmikloomaga? Aga nädalavahetus?
- 2) Mis kohustused on Sul lemmiklooma eest hoolitsemisel? Milline on teiste pereliikmete panus?
- 3) Mida on lemmiklooma omamine Sulle õpetanud?

III osa:

- 1) Mis on selles head, et Sul lemmikloom on? Millised on lemmiklooma pidamisega seotud probleemid Sinu jaoks? Mis on selles halba, kui Sinu vanusel lapsel lemmiklooma ei ole? Millised on Sinu arvates lemmiklooma puudumise head küljed?

- 2) Tuleta meelde olukordi, mil tundsid, lemmikloom aitab Sind. Millised need olukorrad olid ning kuidas loom Sind seal aitas?
- 3) Millist rolli täidab lemmikloom Sinu elus?

Intervjuu lõpetamine:

Mida soovivad teistele Sinu vanustele lastele, kellel on lemmikloom? Mida soovivad neile, kellel lemmiklooma ei ole? Mida soovivad vanematele, kelle laps lemmiklooma soovib?

LISA 2. Vanema nõusolekuleht lapse osalemiseks uurimuses

Olen Tartu Ülikooli sotsiaalteaduskonna infoühiskonna ja sotsiaalse heaolu sotsiaaltöö suuna III aasta tudeng ja palun Teie lapse osalemist minu bakalaureusetöoga seotud uurimistöös.

Minu töö teemaks on lemmikloomad laste elus. Soovin lastega rääkida nende kogemustest seoses lemmikloomadega, näiteks lemmiklooma olemasolust lapse elus, lapse igapäevaelust lemmikloomaga ning lemmiklooma rollist lapse elus.

Uuringus osalemine on lapsele vabatahtlik ning ta võib osalemisest võib igal hetkel loobuda. Intervjuu salvestan lapse loal mobiiltelefoni diktofoniga. Ma ei avalda oma töös Teie lapse nime ega seosta lapse poolt öeldut tema isikuga. Küll võin analüüsi esitusse tuua mõne teie lapse poolt öeldud lause, mis elavdab ja kinnitab minu tulemusi. Sellisel juhul olen lapse nime muutnud.

Kui Te mingil põhjusel ei soovi, et Teie laps osaleks selles uurimuses, siis palun andke mulle sellest nädala jooksul teada. Kui Teil aga tekib uurimusega seoses mingeid küsimusi, siis olen valmis vastama.

Lugupidamisega

Reili Lopp, TÜ bakalaureuseõppe 3. aasta üliõpilane

tel 5170006

e-post reililop@ut.ee

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Reili Lopp

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Lemmikloomad laste elus“, mille juhendaja on Dagmar Kutsar, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Reili Lopp

24.05.2023